

Vyhodnocení realizačního projektu záchranného programu užovky stromové (*Zemanis longissimus*) v ČR v roce 2015

V následujícím přehledu jsou uvedeny aktivity, jejichž realizace byla naplánována na rok 2015 (kurzívou), a doplněny jsou informace o způsobu jejich provedení. Aktivity jsou rozčleněny podle jednotlivých opatření ZP, ke kterým svým charakterem patří. Na realizaci opatření se podíleli Zamenis, o. s. a MUDr. Vít Zavadil (Poohří), RNDr. Mojmír Vlašín (Bílé Karpaty) a Mgr. Blanka Mikátová a Správa NP Podyjí (Podyjí).

3.1 Péče o biotop

Realizační projekt:

3.1.1. Péče o líhniště

Aktivní péče o líhniště bude v roce 2015 probíhat zejména v Poohří, kde je v plánu zejména obnova několika nejstarších líhnišť. V jejich případě již není smysluplné doplňovat nový substrát, proto budou v jejich sousedství vybudována líhniště zcela nová, která je nahradí. Stará líhniště budou v takovém případě rozebrána, pletivo a větší stavební součásti budou odvezeny a na místě bude ponechána jen již ztlelý starší biologicky nezávadný materiál. V případě dalších líhnišť dojde k doplnění materiálu a vysekávání vegetace v jejich okolí. Celkově budou zbudována 2 nová líhniště, 6 líhnišť projede celkovou rekonstrukcí a dalších 15 líhnišť bude ošetřeno. Jde o aktivitu hrazenou z fondů EHP.

V Podyjí by měla zajistit péči o 5 stávajících líhnišť v rámci své provozní činnosti Správa NP Podyjí. Budování nových líhnišť se v tuto chvíli neplánuje, ačkoliv výhledově by to bylo v okrajových oblastech vhodné.

V Bílých Karpatech není v roce 2015 větší údržba líhnišť nutná, drobné opatření zajistí majitelé pozemků, případně monitorovatel M. Vlašín. V lomu nad obcí Svatý Štěpán by mělo být vybudováno jedno líhniště nové z peněz ČSOP (projekt Biodiverzita).

3.1.2. Péče o významné biotopové prvky a migrační koridory

V Poohří je i na rok 2015 plánována péče o významné biotopové prvky vedené v databázi vhodných biotopů pro užovku stromovou. Dojde k údržbě 7 zídek, tedy kosení a výřezu výmladků dřevin na nich a v jejich blízkosti. Jde o aktivitu hrazenou z fondů EHP.

V Bílých Karpatech dojde v rámci přestavby železniční stanice Vlárský průsmyk k realizaci kompenzačních opatření v podobě gabionů (drátokoše naplněné kamením, dřevem, či jiným vhodným materiálem). Tyto prvky by měly sloužit ke slunění, případně jako dočasný úkryt. Jejich realizaci bude provedena v režiji investora, SŽDC. Další kompenzační opatření budou realizována v tom případě, že dojde k zahájení výstavby cyklostezky kopírující tok Vlárky mezi Bylnicí a hranicí se Slovenskem.

Dále by mělo v Bílých Karpatech dojít k odstranění živinami bohaté vrstvy navážky v lomu pod Okrouhlou, který je jedním z bodů zdejší monitorovací sítě. V minulých letech se zde pravidelně sekala vegetace, ale tato aktivita je z širšího pohledu neefektivní, a proto Správa CHKO navrhla toto řešení, které bude realizovat ve vlastní režii.

3.1.3. Péče o ostatní typy biotopů

V Poohří by mělo v rámci jednoho z EHP projektů vzniknout 10 úkrytů pro plazy z rovného dřeva.

3.1.4. Obnova a údržba drobných vodních ploch v Poohří

V rámci projektu z EHP fondů dojde k vytvoření 4 drobných tůní.

Realizace:

Péče o líhniště byla v Poohří zajištěna v souladu s realizačním projektem. V rámci dvou různých projektů EHP byly vystavěny 2 nová líhniště, 6 starších bylo kompletně přestavěno a u dalších 15 byla zajištěna jejich pravidelná péče. V Karpatech bylo postaveno nové líhniště (v lomu nad obcí Sv. Štěpán), starší se dočkala adekvátní péče. V Podyjí se nová líhniště nebudovala, nezbytně nutná péče o stávající líhniště byla zajištěna.

Péče o biotopy byla v Poohří zajištěna na 4 stanovištích, což je méně, než mělo být podle projektu realizováno. V Karpatech se podařilo zajistit výstavbu gabionů, které by měly nahradit část biotopu zasaženou přestavbou nádraží ve Vlárském průsmyku. Plánovaný odvoz živinami bohaté navážky v lomu pod Okrouhlou se však zatím realizovat nepodařilo.

V Poohří se pak povedlo vystavět zatím 4 úkryty pro hady z rovnaného dřeva a také byly vybudovány 4 plánované drobné tůně.

3.2 Péče o druh

Realizační projekt:

3.2.1. Ochrana jedinců při údržbě příkopů u silnic

V Poohří je v plánu již tradiční odchyt a zpětné vypouštění jedinců užovky stromové při sečení příkopů na silnici E442 I/13 (úsek od odbočky k Hornímu Hradu do Boče), aby při této činnosti nedocházelo k jejich usmrcování. Opatření bude finančně zajištěno Ředitelstvím silnic a dálnic, případně dodavatelem těchto prací.

3.2.2. Ochrana jedinců při migraci přes silniční komunikace

V Bílých Karpatech by měla být v roce 2015 realizována studie proveditelnosti opatření na snížení silniční mortality v oblasti Vlárského průsmyku. Platba se předpokládá z PPK. V Poohří bude koncem roku zkontrolován stav bariér bránících pronikání hadů na komunikaci, aby se v případě potřeby přistoupilo k jejich opravě.

Realizace:

Ochrana jedinců při údržbě příkopů u silnic proběhla tak jako v minulosti v součinnosti s firmou realizující tyto práce pro ŘSD, přičemž došlo k záchraně několika jedinců užovky stromové.

Studie proveditelnosti týkající se kolizního úseku ve Vlárském průsmyku bohužel realizována nebyla. Do budoucna je potřeba zajistit realizaci tohoto opatření nejspíš s vazbou na možnost financování z OPŽP. Prověřen byl ale stav bariér v Poohří, který je stále dobrý.

3.3 Monitoring

Realizační projekt:

3.3.1. Monitoring biotopů

Monitoring biotopů podle metodiky záchranného programu proběhne v Poohří, Podyjí i Bílých Karpatech, kde ale bude i nadále monitorována pouze oblast ve Vlárském průsmyku a jeho okolí. Monitoring v Poohří bude placen z EHP fondů, v Podyjí ho zajistí z vlastních zdrojů Správa NP a v Bílých Karpatech bude financován z POPFK.

3.3.2. Monitoring líhnišť

Monitoring líhnišť bude nadále probíhat ve zjednodušené formě oproti znění ZP zavedené v roce 2014. Množství návštěv v průběhu roku bude redukováno na 3. Pokryjí se tak nejdůležitější období jako je páření, kladení vajec a líhnutí mlád'at, omezí se ale přitom negativní dopady rušení. Administrativně a finančně je tento monitoring zajištěn společně s monitoringem biotopů.

3.3.3. Odhad velikosti populace

V roce 2015 bude zahájeno opakované měření velikosti populace v Poohří metodou zpětných odchytů. Výzkum bude probíhat 2–3 roky a navazuje na průzkum prováděný v letech 2005–2007. Díky jeho výsledkům budeme moci lépe posoudit, jaký má realizace ZP na zdejší populaci dopad. Prvotní fáze je součástí jednoho z projektů hrazených z EHP fondů.

3.3.4. Sběr doplňujících údajů o výskytu užovky stromové

V Poohří budou v obcích a chatových osadách v okolí vybraných obcí (Krásný Les, Vojkovice, Jakubov, Damice, Perštejn, Lužný, Okounov, Krupice) budou během pochůzky od domu k domu oslovováni obyvatelé za účelem sběru následujících údajů: výskyt druhu v současnosti, výskyt druhu v minulosti, doklady o výskytu (exuvie, fotografie, videosnímky atp.), zajímavosti o chování druhu (páření, souboje samců, výskyt na neobvyklých místech atp.) a vztah obyvatel k hadům. Jde o aktivitu hrazenou z fondů EHP.

3.3.5. Sběr základních dat v oblasti Karpat

V roce 2015 bude probíhat intenzivní průzkum oblasti severovýchodně od Vlárského průsmyku, odkud je známo několik nálezů. Půjde o prověření maxima potenciálně vhodných biotopů navazujících jak na výskyt ve Vlárském průsmyku, tak také na potoční nivy zasahující k nám ze Slovenska. Průzkum zahrnuje katastry od Brumova po Střelnou včetně Nedašovska. Tento průzkum bude hrazen ze zdrojů AOPK ČR určených na monitoring a mapování.

3.3.6. Ověřování potenciálních lokalit výskytu užovky stromové v ČR

V roce 2015 se budeme věnovat zejména Povltaví, odkud máme několik hodnověrných údajů o dlouhodobém přežívání uměle založené populace. Důraz bude kladem na ověření velikosti populace a rozsah užovkou obývaného území. Další oblastí, v níž bude probíhat ověřování výskytu druhu, jsou jižní Čechy a Bílinsko, případně i jižní Morava a okolí Berouna. Průzkum v Povltaví, na Jižní Moravě a v okolí Berouna bude realizován s využitím vlastních zdrojů i pracovníků. V jižních Čechách a na Bílinsku jde o aktivitu hrazenou z fondů EHP.

Realizace:

Monitoring biotopů i líhnišť byl v Poohří realizován podle plánu. Výsledky za rok 2015 opět prokázaly dobrý stav zdejší populace a tedy zlepšování stavu biotopů v důsledku realizace ZP. Opětovně pak byla prokázána úspěšná reprodukce užovky stromové na několika uměle zbudovaných líhništích. Také výsledky monitoringu z Podyjí jsou příznivé, ačkoliv bylo zajištění monitoringu ze strany Správy NP problematické. V Karpatech, kde úspěšně pokračovalo využití standardizované metody monitoringu, se opět povedlo získat více údajů oproti minulým rokům. Využití líhnišť v Karpatech k rozmnožování užovky stromové však nebylo v letošním roce prokázáno.

V souladu s realizačním projektem bylo v Poohří započato s opětovným výzkumem velikosti populace za pomoci zpětných odchytů. Opatření ale musí být realizováno alespoň ve

dvou letech po sobě, výzkum tedy bude pokračovat i v roce 2016. Teprve pak bude možné prezentovat výsledky.

V roce 2015 také pokračoval průzkum lokalit více či méně navazujících na jádrovou oblast výskytu užovky stromové v Poohří s cílem prokázat nebo vyvrátit její výskyt v těchto oblastech. V jeho rámci se podařilo získat řadu hodnověrných údajů o výskytu, byť vesměs nešlo o přímá pozorování, ale např. o dokladové fotografie, svlečky apod. I tak jsou ale tyto údaje pro poznání rozšíření druhu velmi cenné.

Průzkum zaměřený na možný výskyt druhu severovýchodně od oblasti Vlárského průsmyku proběhl, ale bohužel nepřinesl žádné nové nálezy ani jiné důkazy svědčící o výskytu v této oblasti.

Realizován byl také průzkum dalších možných oblastí výskytu druhu. Největší pozornost byla věnována Povltaví v okolí Štěchovické přehrady. Žádný jedinec zde sice nebyl pozorován, ale v rámci výzkumu jsme získali fotografie několika dospělých jedinců a zejména pak snůšky narušené manipulací s kompostem. Podařilo se tak prokázat, že zde užovky žijí a také se zde rozmnožují. V dalších oblastech byl průzkum realizován jen v omezené míře a nepřinesl žádné nové nálezy.

3.4 Výzkum

Realizační projekt:

3.4.1. Výzkum reprodukce

V Poohří bude tato problematika řešena v rámci monitoringu líhnišť (viz opatření 3.3.2), a to v návaznosti na doposud prováděný výzkum. Kromě jiného ale bude vyzkoušeno také využití kompostérů. Ty by pak mohly být v případě úspěchu využívány např. tam, kde není dostatek místa pro větší líhniště, případně kde není jejich vybudování možné z jiného důvodu. I v tomto případě jde o aktivitu hrazenou z fondů EHP.

3.4.3. Získávání doplňujících údajů o ekologii druhu a mezidruhových vztazích

V Poohří a Podyjí bude tato problematika řešena v rámci monitoringu líhnišť (viz opatření 3.3.2), a to v návaznosti na doposud prováděný výzkum. V roce 2015 by mělo být v návaznosti na jednání s myslivci a státní orgány myslivosti v Poohří zahájeno aktivní hubení nepůvodních šelem (zejména mýval, ale také psík mývalovitý a norek americký). Myslivci budou motivováni zástřelným, které bude hrazeno z jednoho z projektů realizovaných v rámci EHP fondů.

Realizace:

Výzkum reprodukce proběhl v rámci monitoringu líhnišť. Novinkou oproti minulým rokům bylo využití kompostérů. Těch bylo v pilotní fázi instalováno 5 s cílem zjistit, zda mohou sloužit jako alternativa k budování mnohem větších líhnišť. V prvním roce se na nich reprodukce užovky stromové neprokázala, ale v jejich sousedství byly užovky nalezeny, stejně jako další druhů plazů.

V Poohří se také podařilo začít s aktivním hubením nepůvodních predátorů, konkrétně mývalů, kteří jsou zde velmi početní. Členové mysliveckého sdružení, které má na starosti honitby, které se překrývají s místem výskytu užovky stromové, zastřelili 15 mývalů. Další mývali byli uloveni na území vojenského újezdu Hradiště díky aktivitám VLS. V Poohří také byly nakoupeny 4 pasti, které budou využity při likvidaci nepůvodních predátorů v dalších letech.

3.5 Výchova a osvěta

Realizační projekt:

3.5.1. Informační tabule

V Bílých Karpatech by měla být vytvořena alespoň jedna informační tabule a to v blízkosti plánovaného láníště nad obcí Sv. Štěpán. Náklady by měly být hrazeny z PPK.

3.5.2. Informační materiály

V rámci tohoto opatření bude v roce 2015 v Poohří a Bílých Karpatech pokračovat distribuce letáků, pivních tácků a dalších materiálů s informacemi o ekologii a ochraně užovky stromové. V Bílých Karpatech budou distribuovány materiály připravené v předchozích letech. V Poohří budou v rámci jednoho z EHP projektů připraveny materiály nové. Půjde o nálepku s tématem ochrany užovky stromové, podtácek s užovkou stromovou, informační leták o velikosti A4 oboustranný, pexeso na téma ze života užovky stromové a turistická mapa s vyznačením míst významných pro užovku stromovou a dalších přírodních, kulturních a historických míst v území. Distribuce informačních materiálů bude zahájena také v Povltaví, kde je nutné dostatečně informovat veřejnost, aby se omezily případné nežádoucí interakce. Budou-li to okolnosti umožňovat, bude vhodné zde zorganizovat přednášku na téma významu a ohroženosti užovky stromové. Náklady na tuto aktivitu budou teprve upřesněny.

3.5.3. Poradenství

V Poohří a Bílých Karpatech bude našimi lokálními spolupracovníky poskytováno místním obyvatelům poradenství ohledně spolužití s užovkou, tak aby ji podporovali a nikoliv škodili. V Poohří bude otevřeno infocentrum, kde budou moci návštěvníci získat potřebné informace ze života užovky stromové a budou se zde pořádat i akce pro veřejnost. Těmi budou slavnostní otevření (červen) a slavnostní ukončení hadí sezóny (září). Náklady v Bílých Karpatech budou hrazeny z POPFK. Aktivity v Poohří budou hrazeny z EHP fondů.

Realizace:

Informační tabule v blízkosti láníště v lomu nad Sv. Štěpánem v Karpatech byla vybudována. V Poohří i Karpatech pokračovala distribuce informačních materiálů v podobě letáků a pivních tácků. V Povltaví k tomu nedošlo neboť plánovaný projekt z EHP fondů na realizaci opatření ZP pro užovku stromovou, z něhož měla být výroba financovaná, musel být z důvodu pozdního přidělení finančních prostředků zrušen. V Poohří a Karpatech bylo realizováno i poradenství zaměřené na bezproblémové soužití s užovkou stromovou, kterému se věnují zejména místní monitorovatelé druhu.

3.6 Ostatní opatření

Realizační projekt:

3.6.2. Péče o doupné stromy

V roce 2015 dojde v Poohří v rámci jednoho z EHP projektů k ošetření 769 stromů ve starším ovocném sadu. Kromě ošetření živých i mrtvých stromů by mělo dojít k výsadbě 115 stromů nových, aby byla v budoucnu zajištěna kontinuita jejich výskytu.

Realizace:

Péče o stromy byla realizována, ale v prvním roce projektu se týkala pouze 302 stromů. Další by měly být ošetřeny v roce 2016.

Jiné

Realizační projekt:

V roce 2015 a částečně i 2016 (do konce dubna) by měly být v Poohří realizovány celkem 4 různé projekty zaměřené na užovku stromovou z fondů EHP. Jejich realizátory jsou různé subjekty mimo AOPK ČR, které se budou věnovat monitoringu, péči o biotopy, průzkumu i dalším aktivitám. Finance na jejich realizaci přiděluje MŽP, garantovi ZP však bohužel nejsou známy.

Realizace:

Projekty z EHP fondů jiných žadatelů byly v Poohří vesměs realizovány dle plánu. V rámci jednoho z nich bylo v Osvínově vybudováno návštěvnické středisko s parčíkem a venkovními terárii s ukázkami tamních plazů včetně užovky stromové. Kromě toho se zde také konaly dvě větší akce pro veřejnost, jejichž náplní bylo informovat o užovce stromové a její ochraně. Tento projekt byl realizován společně s dalším, který byl zaměřen prakticky, spolkem Zamenis. Detailní informace o dalších dvou projektech a jejich realizaci však nejsou garantovi ZP známy.

Kromě plánovaných aktivit se podařilo získat další data o výskytu užovky stromové v Karpatech a to i v oblasti Hrozenkovska od zoologů, kteří se v této oblasti věnují jiným aktivitám.

Shrnutí realizace ZP v roce 2015:

Také v roce 2015 byla realizována jen část plánovaných opatření a aktivit. Svou roli na tom má zrušení projektu z EHP fondů, kvůli čemuž chyběly na některé aktivity peníze. Podařilo se však realizovat to nejdůležitější, tedy monitoring i péči o líhniště a některé biotopy a to zejména v Poohří. Povedlo se nám také získat další údaje o výskytu užovky stromové v Povltaví, takže bude nutné se touto lokalitou do budoucna více zabývat. Celková situace druhu se jeví jako dobrá, což prokázaly i výsledky monitoringu.

V dubnu 2016 se v rámci konference o užovce stromové v Osvínově konalo setkání realizačního týmu záchranného programu, kde byly diskutovány výsledky za rok 2015 a náměty pro rok 2016.